

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-16>

TARAS SHEVCHENKO'S DAIRY – AN ORIGINAL PHENOMENON IN THE UKRAINIAN LITERATURE

ЩОДЕННИК ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА – САМОБУТНЄ ЯВИЩЕ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Kaller V. A.

*Teacher of the Ukrainian Language
and Literature, the highest category,
«Teacher – methodist»,
«Honours Teacher of Ukraine»
Principal
Chernyakhiv Liceum 2 of Chernyakhiv
Village Council of Zhytomyr Region
Cherniakhiv, Zhytomyr region, Ukraine*

Каллер В. А.

*учитель української мови та
літератури, вища кваліфікаційна
категорія, «вчитель-методист»,
«Відмінник освіти України»
директор,
Черняхівський ліцей № 2
Черняхівської селищної ради
Житомирської області
смт Черняхів, Житомирська
область, Україна*

Уже для багатьох поколінь українців Тарас Шевченко означає так багато, що само собою складається ілюзія його всеприсутності, всезрозумілості і всезнання про нього. Але це далеко не так. Т.Г. Шевченко як явище велике й вічно живе – невичерпний, нескінченний і незупинний. Волею історії його ідентифіковано з Україною, і разом з її буттям триває Шевченкове, вбираючи в себе нові дні й новий досвід народу, озиваючись до нових болів і дум, стаючи до нових скрижалів долі.

Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе – свій час і Україну і нім. Наша доба, як кожна попередня, прагне наблизитися до розуміння Шевченка.

Минають століття, а дослідників усе більше і більше цікавлять невідкриті сторінки цієї справді історичної особистості. Публікації наукових досліджень та документів першоджерел дали можливість дослідити ще одну сторінку творчості – публіцистику Т.Г. Шевченка. Хоч вона є кількісно невеликою – обіймає всього чотири статті (передмова до «Кобзаря» 1847 року, вступ до поеми «Гайдамаки», театральна рецензія «Бенефис г-жи Пиуновой» та «Автобіографія») та щоденникові записи – проте значення цієї спадщини важко переоцінити, оскільки в ній порушені важливі й актуальні суспільно-політичні, філософські і літературно-естетичні проблеми. Нашу увагу привернув

Щоденник Тараса Шевченка. Адже, він глибоко розкриває благородну душу великого поета, має велике значення для глибшого розуміння як літературної, так і образотворчої спадщини поета, розкриває перед нами почуття думки, філософські і політичні переконання, проказує органічний зв'язок його творчості із суспільним життям народу.

Актуальність теми зумовлена передусім тим, щоб розкрити біографічну цінність, особливості мови, естетичне значення Щоденника, а також дослідити проблему жанрової форми цього оригінально твору. Нині його особливий статус як своєрідної домінанти художньої, філософської, духовної рефлексії Шевченка протягом 1857-1858 рр. не ставиться під сумнів. Незважаючи на наявність літератури, присвяченої творчості поета в цілому й Щоденника зокрема, проблема його феномену й визначення місця цього твору в художній системі Шевченка залишається актуальною.

Мета дослідження полягає в синтетичному аналізі Щоденника Шевченка з погляду його генези та жанрової специфіки, психологічної функції. Тому в роботі ставляться такі завдання:

- визначити теоретичні засади вивчення Щоденника Т. Шевченка в системі відповідних жанрових модифікацій;
- з'ясувати співвідношення у Щоденнику фактографічного й белетристичного;
- проаналізувати текст Щоденника на наратологічному рівні;
- дослідити психологічну функцію Щоденника.

Тому предметом дослідження є творчо-психологічний та жанровий аспекти Щоденника Т. Шевченка як самобутнього явища української літератури.

Наукова новизна полягає в тому, що пропонується дослідження Щоденника Т. Шевченка як жанру документально-художньої літератури у системі його модифікацій. Зроблено узагальнення з історії публікації твору, осмислено жанрову неоднорідність Щоденника, визначено структурні частини, які її формують, а також його творчо-психологічну функціональність.

Практичність роботи полягає в тому, що її висновки та узагальнення сприятимуть подальшому осмисленню місця і ролі Щоденника в загальнонаціональному та світовому контекстах.

Цілком очевидним є те, що в усі часи зберігалось тягіння до ведення щоденника. Наприклад, Римські *Commentari*, «Сповідь» Аврелія Августина (епоха Середньовіччя), «Путевые записки» І. Левицького (1818), «Записки студента» Є. Гребінки (1838), «Щоденник» М. Маркевича (1840-1853). На певному соціально-історичному етапі

щоденник стає елементом духовного побуту і вступає в суперництво з епістолярним жанром. Ведення щоденника сприяло формуванню літературного стилю на практиці та стає засобом задоволення морально-інтелектуальних запитів особистості. Людина 40-х рр. уже не тільки сповідалась у щоденнику, не тільки розкривала своє внутрішнє життя – її вже не задовольняла замкненість усередині власного світу, вона прагнула вийти за межі свого «я», у зовнішній світ, в у навколишню дійсність.

Щоденник Т. Шевченка – це своєрідний журнальний симбіоз: поєднання хроніки поточних подій із природним для поета художнім викладом, наближення до белетристики. Природне поєднання різних жанрів, які спостерігаються у тексті, не призвело до створення якоїсь нової форми. Елементи різних жанрів змішані, але не злиті: без труднощів можна відрізнити подорожній нарис від полемічного ескізу, есе від нотаток щоденникаря. Автор вільний у прозі, але це не свобода, що виникає через відсутність певної центральної ідеї. Це характерно для щоденника. Щоденника став реалізацією потенційних можливостей поета, нагромаджених протягом усього періоду заслання. У ньому порушено багато тем: крах суспільних і моральних підвалин глибока духовна криха, що вразила суспільство, особисті трагедії.

Щоденник Шевченка демонструє цілу галерею постатей, які дають уявлення про рівень культури й освіченості поета, його оточення, особисті знайомства, його стосунки з друзями. Цей твір – біографічний документ.

Справжнє застосування Щоденника – не для записування, а саме для писання. Його текст поживлений приповідками, короткими цитатами з інших текстів чи алюзіями до них, є записи друзів, два Шевченкові ескізи, власні поезії та чернетки листів. Журнал вміщує цілий ряд мікрожанрів: лірична поезія в прозі, спогад, анекдот, фейлетон, подорожній нарис, літературний портрет, оповідання, ескіз повісті, есе, рецензія, а також різножанрові поетичні тексти. Отже, Щоденник відображає багатоаспектну діяльність, і жоден з виділених її складників не є нейтралізований і навіть не спрощений. Але найбільшу увагу читача привертає щирість думок автора. Постійно відчуваються переживання роздуми, настрої поета. Шевченко-щоденникаря використав інтуїтивне непряме комбінування різних жанрових структур, і в цьому вбачається неординарне мистецьке мислення поета й художника.

З'ясовано, що записи, які охоплюють відносно короткий проміжок часу (один рік), відобразили перехідний душевний стан Шевченка – від переживання самотності до повнокровного сприйняття зовнішнього світу.

Щоденник Т. Шевченка – це його творча лабораторія. Цінними є філософські роздуми поета про роль покликання у долі митців. При дослідженні Щоденника у контексті психології творчості виявилась очевидна бінарність: текст і візуальний ряд. На основі тексту простежено процес малярських пейзажів та одночасне їх відтворення у Щоденнику, до кожного зображуваного об'єкта художник подавав історичні відомості, наводив описи, висловлював свої міркування чи характеристику пам'ятників. Чимале місце займають портрети, які він виконував на замовлення своїх друзів, знайомих. Єдність природного потенціалу поета й художника сприяла оригінальності та неповторності його творчого обличчя.

На основі листів, поезій та Щоденника Т. Шевченка зроблено висновки про часті згадки поетом снів. Дослідження демонструють те, що творчий потенціал «сонної фантазії» поета – потужний. Можна твердити, що сон подарував Шевченкові чимало творчих задумів, тем, мотивів, образів. Із загальної психологічної точки зору сні поета цікаві своєю яскравістю, зримістю. Отже, Шевченківський сон є емоційною проекцією нездійсненого в житті. Візії життя породжуються обставинами життя – це важливий нюанс у дослідженні творчості поета.

Отже, Шевченків Щоденник – універсальне джерело для майбутніх досліджень, підсумок думок і сподівань, суспільно-політичних оцінок і мистецького кредо поета. Цей твір – документ великого історико-літературного й художнього значення. Це визначний етап у розвитку щоденникового жанру, оскільки Шевченко продовжив європейську традицію і збагатив її увиразнив лексичні, фразеологічні та стилістичні засоби мовлення. У ньому – гострий розум, тонкі почуття, яскрава уява і глибока ерудиція, філософські висновки і блискучий стиль мови. Це видатне історико-літературне явище, а також живий голос Шевченка, психологічний портрет митця і людини. Отож є речі, на які народ рівняється, які є його духовною опорою. І для нас, громадян Української держави, такою є творчість Тараса Григоровича Шевченка.

Література:

1. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. Київ, 1994.
2. Момот Н. Творчий процес Т. Шевченка за матеріалами його Щоденника. Шевченкознавчі студії: Збірник наукових праць. Київський університет, 2005, 72-79 с.
3. Момот Н. Шевченків Щоденник: жанрова гетерогенність як стратегія тексту. Слово і час. 2005, № 3. 20-28 с.

4. Момот Н. Психологічний дискурс Щоденника Т. Шевченка. Літературні обрії. Праці молодих учених. Київ. Інститут літератури ім. ТГ. Шевченка НАН України, 2005, 51-158 с.

5. Смілянська В. Шевченкова романтична поема: система індивідуальних жанрових модифікацій. Слово і час. 2010, № 6.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-17>

**TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY
UKRAINIAN CHILDREN'S LITERATURE:
CONCEPTS, LEADING GENRES, AND THEMES**

**ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ:
ПОНЯТТЯ, ПРОВІДНІ ЖАНРИ ТА ТЕМИ**

Kirieleva M. V.

*Postgraduate Student
of the second year of study
at the Department of Translation
and Slavic Philology
Kryvyi Rih State Pedagogical
University
Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region,
Ukraine*

Kirěeva M. B.

*аспірантка другого року навчання
кафедри перекладу та слов'янської
філології
Криворізький державний
педагогічний університет
м. Кривий Ріг,
Дніпропетровська область,
Україна*

Дитяча література завжди була актуальна, оскільки саме через твори здійснюється виховний та естетичний вплив на дитину, засвоюються морально-етичні норми, прищеплюються любов та повага до рідного краю та довкілля. На сучасному етапі свого розвитку українська дитяча література наповнюється новими темами, створюються нові жанри, розширюється система образів. До вивчення української дитячої літератури активно звертаються У. Баран [9], Н. Богданець-Білоskalенко [1], М. Варданян [2, 10], Т. Качак [4], В. Кизилова [5], які розглядають термінологічний апарат дитячої літератури, її періодизацію, функції, а також різноманіття жанрів та тем.

Метою нашої розвідки є окреслення загальних тенденцій розвитку сучасної української дитячої літератури.